

Sokrates ve Kendilik Sorunu

Socrates and the Problem of Self-Knowledge

Mustafa DİKMEN, Dr. Öğr. Üyesi | Assistant Professor
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
mustafa.dikmen@comu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8737-0789>
<https://ror.org/05rsv8p09>

ISSN: 1303-880X

e-ISSN: 2667-7504

<http://ded.dem.org.tr>

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 25.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 04.12.2024

Yayın Tarihi / Published Date: 25.12.2024

Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.

Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Dikmen, M. (2024). Sokrates ve Kendilik Sorunu. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 22(48), 529-549.
<https://doi.org/ded.1573634>

Öz

Bu çalışmada Antik Yunan'daki kendilik pratiği, Sokrates üzerinden okunmaya çalışılacaktır. Ancak Sokrates felsefesini Platon felsefesi yoluyla öğrenmemizden dolayı, bu soruna Platon felsefesinin de katılması elzemdir. Felsefe tarihinde daha çok sistem felsefesi içerisinde değerlendirilen ve *insanın* konu edindiği bir felsefe olarak karşımıza çıkan bu düşünce biçiminin Sokrates, Platon ve Aristoteles'e, buradan da Ortaçağ'a dek uzanan uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Delphi'deki Apollon Tapınağı'nın girişinde altın harflerle yer alan ve *Kendini Bil* anlamına gelen *Gnothi Seauton* kavramı, bu geleneğin başladığı nokta olarak işaretlenebilir. Öte yandan Herakleitos'un "*Kendimi Araştırdım*" ifadesi, yine bu geleneğin bir devamı olarak okunabilir. Bu geleneğin insanı konu etmesi ve insanın ne türden epistemik ve ontolojik koşullarla var olduğunu araştırması, onun doğasını ve erdemlerini konu etmesi, kendilik pratiği açısından okunmaya imkân tanımaktadır. Sokrates açısından kendilik sorununun çözümü adına başlangıç noktası diyalog veya diyalektik bir düşünceyle ilişkide olmaktadır. Bu ilişki vasıtasıyla insanın ahlaki bir özne oluşa kapı araladığı ve kendi olma yolunda ilk adımı attığı söylenebilir.

Bu yönüyle çalışmada ele alınacak konu Antik Yunan'dan başlayarak, Roma-Helenistik kültürüne ve oradan da modern düşüncede oluşmaya başladığı şekliyle özne düşüncesine uzanan geniş bir yelpazenin ilk ayağı olarak Sokrates'in başlatıcısı olduğunu düşündüğüm bir geleneğin ön izleklerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Antikçağ Felsefesi, Sokrates, Kendilik Pratiği, Felsefe

&

Abstract

This study aims to examine the practice of the self in Ancient Greece through Socrates. However, since our understanding of Socrates' philosophy is mediated through Plato, it is essential to incorporate Plato's philosophy into this analysis. Within the history of philosophy, this line of thought, often categorized as part of the philosophy of systems and centered on human existence, can be traced back to Socrates, Plato, and Aristotle, extending its influence through to the Middle Ages. The concept of *Gnothi Seauton*, which means "Know Thyself," inscribed in gold letters at the entrance of the Temple of Apollo in Delphi,

can be marked as the starting point of this tradition. On the other hand, Heraclitus' statement "I Investigated Myself" can be read as a continuation of this tradition. This tradition deals with humanitys, investigates the epistemic and ontological conditions under which humans exist, as well as their nature and virtues, offers a framework for interpreting it as a practice of the self. For Socrates, the starting point for the solution of the problem of the self is to be in a relationship with dialogic or dialectical thought. Through this engagement, one may argue that an individual begins the journey of becoming a moral subject and takes the first step toward realizing their true self.

In this respect, the focus of this study is to examine the foundational trajectories of a tradition that Socrates initiated. This tradition forms the first stage of a broad spectrum, beginning in Ancient Greece, extending into Roman-Hellenistic culture and contributing to the development of the modern concept of the the subject

Keywords: History of Philosophy, Philosophy of Antique, Socrates, Practice of Self, Philosophy

Giriş

İnsanın mahiyeti sorunsalı, çok eskiden bu yana tartışılan konuların başında gelmektedir. İnsana dair her sorunun başlangıcında onun özünün ne olduğu, evrendeki yerine dair bir soruşturmanın var olduğu söylenebilir. Dahası, bu varoluşun kökenine ek olarak insanın dünyadaki anlam arayışına dair olan "niçin buradayız" veya "ne yapmalıyız" sorularıyla bu arayışın daha da perçinleştiği söylenebilir (Stevenson vd., 2020). Bu yönüyle felsefe tarihinde bu soruların/sorunların evrenin kökenine dair bir araştırmadan (arkhe problemi) sonra gelmesi de manidardır. Nitekim pre-Sokratik düşünce, genel olarak ilkel bir kozmoloji ve ilkel bir antropolojinin sentezi biçiminde ortaya çıkmış ve mitolojik bir görünüm arz etmektedir. Cassirer bu konuda önemli bir noktaya değinir ve "dünyanın başlangıcı sorunu ayrılmaz bir şekilde insanın başlangıcı sorunu ile birbirine karışmıştır" der. Bu yönüyle din, Cassirer'e göre bu mitsel açıklamaları ortadan kaldırmaz ama biçimini değiştirir. Dahası, bu noktadan sonra kendini bilmenin artık kuramsal bir ilgi olmak yerine insanın temel bir gereksinimi olduğu ortaya konur (Cassirer, 1980). Buradan hareketle Herakleitos'un bir sınır çizgisi üzerinde durduğunu ve doğanın gizliliği ile insanın gizliliği arasında bir paralellik olduğunu ifade etmesiyle insan sorununa ve dolayısıyla da kendilik sorununa bir başlangıç noktası oluşturduğu söylenebilir. Herakleitos'un *Kendimi Araştırdım* (Heraklitos, 2009) ifadesi bu açıdan insanın kendisini düşünme/bilme (self-reflection) yönün-

deki ilk atılımdır ve Herakleitos'un, Sokrates'in öncüsü olduğu noktasında bize bazı ipuçları verir. Fakat yine de insan sorunsalında belirginleşen bu noktanın tam manasıyla Sokrates felsefesinde ortaya çıktığı da aşikârdır (Cassirer, 1980).

Sokrates, bu noktada bir başlatıcı olarak insanın evrendeki yerinden ziyade insanın kendisiyle hemhal olan bir felsefe geliştirme yolundaki ilk adımı Sofistlerden hemen sonra ortaya atmış ve insanın kendi ile olan ilişkisine dair bir felsefe geliştirmiştir. Bu noktada değinilmesi gereken önemli bir konu da Sokrates'in yazılı hiçbir eserinin olmaması dolayısıyla, Sokrates'te kendilik sorununu irdelerken mecburen Platon düşüncesine de atıflar yapmak zorunda kalınmasıdır. Nitekim Platon, Sokrates'e ihanet edercesine üstadının yazmama geleneğine ters bir şekilde, Sokrates'in felsefeyi sözlü bir pratik olarak görmesine karşıt olarak, Antik Yunan'da felsefenin dönüştürücü etkisini kullanarak toplumsal ve politik hayatı yeniden şekillendirebileceği inancıyla düşüncesini yazıya geçirmiştir (Allen, 2011). Bu açıdan Sokrates'in felsefesinin bilinmesindeki temel kaynaklardan olan Platon'un eserleri Sokrates'teki kendilik sorununu anlama noktasında önemli bir yere sahiptir.

İlk olarak onun felsefesinin bir tepki felsefesi olduğunu, kendi döneminde Sofistlerle birlikte ortaya çıkan ve insana dair oluşan felsefi algının yanlışlığını ortaya koymak isteyen bir Sokrates portresiyle karşı karşıya kaldığımızı görürüz. Protagoras'ın İnsan her şeyin ölçüsüdür ifadesiyle insanın ne olduğu sorusuna verdiği bir yanıtı tepki olarak insanın ne olduğunun bilinmesi adına bir insan felsefesi yapmayı deneyen Sokrates için ilk aşama insanı soruşturmak ve insanın ontolojik değerini belirlemektir. Nitekim bu açıdan Conford'un Sokrates öncesi felsefeyi doğanın keşfiyle, Sokrates felsefesini de insanın ruhunun keşfiyle başlatması gayet yerindedir (Macdonald, 2003).

Sokrates ile birlikte felsefenin temel konusu haline gelen insan sorunsalının çözümü noktasında kimi çözüm önerileri sunulmuş ve bir sınır hattı olarak kendilik araştırması bu noktada çözümlerden biri olarak görülmüştür. Sokratesçi kendilik kaygısı, kişinin eylemlerinin iyi ya da kötü olduğunun bilinmesine yarayacak ve böylece kişi, kendisi için hangi eylemde bulunursa iyiye, hangi eylemde bulunursa kötüye doğru bir yol aldığını görebilme imkânına sahip olacaktır. Fakat bu kendilik araştırması, yalnızca bireysel bir temelde kalmayıp, karşı karşıya kalınan muhatapların da kendilerini bilmesinde veya tanınmasında oldukça önemli bir rol oynayacaktır. Bu yönüyle Sokrates, gücünün yettiğince herkesin kendini tanıması ya da bilmesi noktasında bir hakikat doğurtucu olduğunu iddia eder. Nitekim Russ'a göre Sokrates için asıl mesele "Onun en üstün erdemi, öğrenme, öğretme

ve yaşama bakımından bilmenin her insanın kendine, içindeki ‘evrensel’e doğru bir dönüş, bir dönüşüm olduğunu göstermesi ve kanıtlamasıdır.” (Russ, 2021).

Sokrates için felsefe, bir bilgi yığılımı veya birikimi değil, değiştirici ve dönüştürücü etkisi bulunan bir şeydir ve bu açıdan yapılması gereken ilk şey öznenin kendisini bilmesi ve tanınmasıdır. Peki bu tanıma ve bilme nasıl mümkün olmaktadır? Bunun öğrenilebilmesi adına Sokrates felsefesinin merkezi temalarından biri olan “bir şey bildiğim varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir” cümlesinde beliren insanın bilgelik yolunda öncelikle bir şey bilmediğinin bilincinde olunması gerekir (Platon, 2021a; 2021b). Bu noktadan sonra bir şey bilmeyen ama bir şey bilmediğinin bilincinde olarak özne, öğrenmeye ve dolayısıyla da eyleme muktedir hale gelecektir. Nitekim öznenin bir şey bilmediğinin bilincinde olmasına katkı sağlayan bu yöntemin eğitim programları dâhilinde sokratik yöntem adıyla kullanılır olması dikkate değerdir.

Bu bağlamlardan yola çıkıldığında, Sokrates ve kendilik sorunu konulu bir çalışmanın girizgahı olarak çizilebilecek ilk hat, Antik Yunan’da Apollon Tapınağı’nda yazılı olan Gnothi Seauton (Kendini Bil) ile Epimeleia Heautou (Kendilik Kaygısı) üzerindeki bir çizgiyi takip edip sonrasında bu konuyu Sokrates açısından araştırmaktır.

Gnothi Seauton (Kendini Bil) ve Epimeleia Heautou (Kendilik Kaygısı)

Hem felsefi hem de dinsel¹ açıdan oldukça velut okumalara sebep olmuş ve Antik Yunan düşüncesinden başlayıp Hıristiyan Ortaçağ’ına ve modern dönemin sonuna dek sistem filozoflarınca bir şekilde düstur edinilmiş olan Gnothi Seauton kavramı, felsefenin başat kavramlarından biri olmuştur. Her çağda, o çağın varoluş kipliği ve tarihsel hakikatlerince yeniden yorumlanmış ve fakat varlığını bir şekilde sürdürmüş olan bu kavram, ortaya çıktığı andan itibaren bir kaygının ürünü olarak okunmalıdır. Bu kaygının ortak noktası ise kendilik’tir.

Bu kavramın tarihsel olarak geçirmiş olduğu anlam kaymalarının olduğunu hatırdta tutmak gereklidir. Nitekim Foucault da bu noktada bu kavramın ilk olarak sonraki kazanmış olduğu anlama sahip olmadığını ifade eder. Ayrıca Foucault, bu açıdan Gnothi Seauton kavramının ilkin dinsel bir içerikte şekillendiğini ve Delphi’ye, tanrılardan kendileri ve siteleri için dua etmek, kurban sunmak vb. gibi işler için gidenlere yönelik vurgular içerdiğini söyler. Bir mabedin içe-

¹ Bu noktada Foucaultcu sorunsallaştırmalara konu olan “kendilik bilgisinin” yalnızca Hıristiyanlıkta revaçta olduğunu söylemek yetersizdir. Nitekim İslam düşüncesinde de revaçta olan bu kavram şu şekilde bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir: “Men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu” (Kendini bilen Rabbin bilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Açikel (1998).

risinde belirlenen formlar ve normlara göre hareket etme biçiminin bir yansıması olarak *Kendini Bil* ifadesi, ilkin, öznenin kendisinin ancak ve ancak bir ölümlü olduğunun bilincinde olarak Tanrı olamayacağını ve tanrılardan bir şey isterken ölçülü olmak gerektiğini hatırlatan bir ifadedir (Foucault, 2015).

Fakat tarihsel olarak sonraki dönemlerde felsefi bir buyruk olarak anlaşılmaya da başlanan bu kavram Sokrates ile birlikte felsefenin merkezine yerleşir ve böylece dinsel olduğu kadar felsefi bir kavram olarak da karşımıza çıkar. Örneğin Sokrates, *Savunma*'da kendisini savunurken, Khairephon'un, Delphi'ye gidip Sokrates'ten daha yüce bir bilginin olup olmadığını sorup, ondan başka daha yüce bir bilginin olmadığı cevabını almasını anlatır ve devamında da kendisinin bilge olmadığını bildiği halde bunun neden böyle olduğunu araştırmaya konulur. Netice olarak Sokrates, şunun farkına varır: Bilge olmadığını bilincinde olan tek kişi kendisidir ve bu nedenle Sokrates bilge olmaya layık olan kişidir (Platon, 2021b; Hadot, 2011).

Peki ama Sokrates'in bilgeliği etrafında beliren bu kendini tanıma olgusunun epistemolojik dayanakları nelerdir? Çünkü Sokrates, en azından *Savunma*'da bahsedildiği üzere, bir şey bilmeyendir ve bu bir şey bilmeyen bir kişi nasıl yüce bilgilerden bir tanesi haline gelebilmektedir? Bu sorunun yanıtlanabilmesi için Foucault'nun *Gnothi Seauton* ve *Epimeleia Heautou* kavramları arasındaki ilişkiye dair söylediklerine bakmak gereklidir.

Epimeleia Heautou genel olarak "kendi kendiyile meşgul olmak" (Foucault, 2020) anlamına gelmektedir. Nitekim Sokrates, *Savunma*'da kendisini savunduğu noktaların birinde kişilere kendileriyle ilgilenmelerini ve kendilerine özen göstermeleri gerektiğini salık verir ki bu salık verme eylemi bir yönüyle de tanrısaldır. Tikel olarak ifade edebileceğimiz Epimeleia Heautou kavramı, ilkin öznenin kendiliği adına kaygılanması, iyi ve güzel olanı bulma noktasında ister kendisi isterse de bir üstat ya da mürşit ile birlikte belirli itiraf, oruç vb. asketik uygulamalar neticesinde nesneleşecek kadar üst seviye bir varlığa dönüşmesi sürecinin başlangıcıdır. Sokrates, *Savunma*'da insanları azarlarken durmadan şu şekilde konuşmaktadır: Servetiniz, ününüz, onurunuz için kaygı duyuyor ve bunlarla ilgileniyorsunuz ama niçin erdeminiz ve ruhunuz için kaygılanmıyor ya da bunlarla ilgilenmiyorsunuz (epimelêtheiê)? Burada açıkça görüldüğü üzere yurttaşlarını daha ulvi bir amaç uğruna, daha küçük işlerle uğraşmaktan alıkoymaya çalışmaktadır. Yine fark edileceği üzere Sokratesçi düşüncede Epimeleia Heautou kavramı Gnothi Seauton'a giden yolda bir başlangıç noktasıdır. Çünkü Sokrates'in kendini bilen bir birey inşasında ilkin yapması gereken şey,

insanların kendisiyle hemhal olmaya başlamasını ve kendilerine ihtimam göstermesini sağlamaktır: “Kendilik kaygısı insanların etine saplanması, varoluşlarına nüfuz etmesi gereken bir iğne; bir huzursuzluk ilkesi, bir hareket ilkesi, varoluş boyunca sürekli endişe veren bir ilkedir.” (Foucault, 2015).

Foucault bu noktada Gnothi Seauton ile Epimeleia Heautou arasındaki anlamsal derinliğin giderek belirsizleştiğinden ve Gnothi Seauton’un, Hıristiyanlıkta, Ortaçağ’da ve modern dönemde dahi oldukça revaçta olmasına rağmen, diğer kavramın unutulduğundan da bahsetmektedir. Fakat burada Foucaultcu paradigmanın bireysellikten beslenen bir kavrama daha fazla ağırlık vermek istemesi Gnothi Seauton kavramının dinselikten kaynaklandığını açıkladığını da vurgulamak gerekir. Foucault’ya göre kendini tanı kavramını şekillendiren dinsel buyruklar ya da bir dini liderin/mürşidin (kilise, manastır vb.) etrafında şekillenmesi, bu kendilik pratiklerinin şekillenmesinde ve metodik hale getirilmesinde bir iktidar paradigmasını da beraberinde getirmektedir. Sokrates’e geri dönüldüğünde bu kendini tanıma imkânının ve kendiliğin tanıtılmasının tanrılar tarafından kendisine verilen bir ödev olduğu da hatırd tutulmalıdır.

Sokratesçi kendilik kaygısının sorunsallaştırıldığı ve gündeme taşındığı bir diğer metin de kuşku yok ki *Alkibiades* diyalogudur. Sokrates burada, kendilik kaygısı etiğinin nasıl olması gerektiğinden hareketle bir düşünüm gerçekleştirir ki buradaki asıl vurgu da Gnothi Seauton’un oluşum aşamasında başat rol oynayan Epimeleia Heautou’nun nasıllığıyla ilgilidir. Kendilik kaygısı bu noktada bir seçimle başlar denebilir. Nitekim Alkibiades’i uzunca bir zamandır takip eden, fakat onunla hiç konuşmamış olan Sokrates, tanrıdan Alkibiades ile konuşması telkinini aldıktan sonra harekete geçer ve onunla konuşmaya başlar. Bu noktada Alkibiades’in yönetimde görev almaya hazırlanan bir kişi portresinde resmedilmesi, Foucault adına kendiliğin başladığı noktayı gösterir. Çünkü kendilik bir tercih ve bir seçimdir, başkaları üzerinde yönetsel bir yetkeye sahip olma imkânımız varken yapmamız gereken bir tercih ya da seçim. Dahası bu seçim boyutunu ileri bir noktaya taşımak da mümkündür, çünkü Sokrates, bu metinde Epimeleia Heautou’nun başlangıcı sayılabilecek şu soruyu sorar: “Peki bundan vazgeçelim Alkibiades. Seninle ilgili konuşalım. Ne amaçlıyorsun? Şimdiki gibi kalmak niyetinde misin, yoksa kendinle biraz olsun ilgilenmek istiyor musun?” (Platon, 2019b).

Bu yönüyle Sokratesçi kendilik kaygısı geleneğinin arka planında Antik Yunan geleneğinin önemli bir rol oynadığını söylemek gerekir. Sokratesçi kendilik kaygısının açığa çıkış anlarından birini oluşturan *Alkibiades* diyalogunun bize gösterdiği bir diğer şey de kendilik kaygısının bir kriz anında gerçekleşmeye başladığıdır.

Sokrates ve Kendilik

Sokrates, yapmış olduğu yürüyüşte Phaidros'a Delphoi Tapınağı'ndaki kehanete uygun olarak henüz kendisini bilmediğini ve kendisini bilmezken mit/efsane türünden şeylere inanmasının ya da bunların doğru olup olmadığını araştırmasının uygun olmayacağını, bunları araştırmaktansa kendisini araştırmanın daha doğru olacağını ifade eder. Sokrates için kendilik her şeyden önce gelen şeydir. Bu yönüyle içsel yolculuğun yapılmadan dışsal bir araştırmanın fayda vermeyeceği de açıktır (Platon, 2017). Bunun bir temsili olması bakımından Symposion'daki bir Sokrates portresi dikkate değerdir. Aristodemos, kutlama için Agathon'un evine giderken Sokrates ile karşılaşır ve birlikte Agathon'un ziyafetine katılmaya karar verirler. Yolda yürürken Sokrates, Aristodemos'un ardında kalır ve kendiyile ilgilenmeye (heautoi) başlar (Platon, 2007) ve bir süre sonra Agathon'un evine kendi başına varır. Sokrates'in burada yapmış olduğu eylem kendi üzerine düşünmedir ve kendini her şeyden soyutlayarak yaptığı bu eylemin amacı iyi ve kötü niteliklerini tanımadır (Strauss, 2003).

Sokrates'in *Alkibiades* diyalogunun başında, kendisinin neden Alkibiades ile ilgilenmeye başladığı vurgulanmıştı, çünkü Sokrates, Atina hakkında karar verici olma yönüyle yönetimselliğe, kendisinin şöhreti ve güzelliği bakımından da bedeniyle ilgilenmesi açısından Alkibiades'i uyarır ve ona farklı bir kendilik etiği önerir. Ona göre kişinin kendisiyle ilgilenmek, "gurur bulutlarını dağıtan" (Platon, 2017) bir şeydir. Öte yandan Sokrates'in bu noktada ilgilendiği yön fiziksel gerçeklik değildir: "Ey Atinalılar, gerçekte benim fiziksel kurgularla hiçbir ilişkim bulunmamaktadır." (Platon, 2021b). O halde Sokratesçi kendilik sorununda ya da Sokrates felsefesinin genelinde önemli rol oynayan fizikalite değildir. Öyleyse Sokratesçi kendilik sorununu diğer açıdan ele almak gerektiği yolundaki bir diğer iddiadan yola çıkılacak olduğunda karşımıza neler çıkacaktır? Metafizik tezlerden bir tanesi Sokratesçi kendilik bilgisinin kendilik-oluşturma olduğu düşüncesidir. Fakat, Sokratesçi bu kendilik bilgisinin edimsellik kazanmasında gözlemin ya da içe-bakışın yeterli olmayacağı, bunlarla birlikte (algı, dikkat) pratik ve belirleyici bir çabanın da gerekli olduğu açıktır. Tarihsel normlara bağlı olarak kendini oluşturma bir yönüyle toplumsal değer yargılarıyla iç içe geçmiş vaziyettedir. Bu haliyle de kendini oluşturmmanın genel veya ideal ve özel ya da olgusal olmak üzere ikili bir odak noktası olduğundan söz edilebilir (Moore, 2015).

Metafiziksel bağlam açısından Sokrates'in kendini bilmeyi özellikle idealar bağlamında ele aldığı görülmektedir. Bu yüzden Aristoteles onun hakkında şöyle söylemektedir: "Genelde etiğe ilişkin meselelerle ilgilenen Sokrates, ilkin

tümel olanı aramış ve dikkatini tanımlar hakkında akıl yürütmeye yöneltmiştir. Daima değişen duyulur olanlar için ortak bir tanımın imkânsız olması dolayısıyla, bunun duyulur olanlar değil de başka türden var olanlar (idealar) hakkında olduğunu ileri sürmüştür.” (Aristoteles, 2018) Sokrates bu yüzden kendilik noktasında ilkin kendi ifadesinin anlamını sorgulayarak işe başlamış ve bu kendilik bilgisine ulaşabilmek adına, değişen ya da değişebilir olan kendilikten ötede değişmez olan öz-kendiliği aramaya çabalamıştır.

Bilgiyi, sanı ve doxa’dan ayıran Sokrates için “bilmek, bilgiyi kazanmaktan başka bir şey değildir.” (Platon, 2021a). Kişinin bilme edimiyle birlikte kendisini değiştirip dönüştüreceği ve nihayetinde de kendini bileceği yolda ilk olarak diyalektiği işe koştan Sokrates, ruhun arındırılmasında ve kendiliğe ulaşılmasında önemli bir rol oynar:

Hangi konuda olursa olsun, her şeyin özünü metotla kavramayı deneyen başka bir bilim yoktur. (...) Yalnız diyalektik metodu, varsayımları birer birer atarak, ilkenin ta kendisine yükselir. Orada kendini sağlama bağlar. Yalnız o, ruhun gözünü, gömülü olduğu dünyanın çamurundan kurtarır (Platon, 1999).

Bilgi, erdem ve mutluluk noktasında insanın bilgi vasıtasıyla erdemli olacağına ve erdemli olmanın da kişiyi mutlu bir yaşam sürmeye götüreceğine inanan Sokratesçi düşüncüyü bu perspektiften okuduğumuzda, bu üçlü arasındaki ilişkinin kendini tanıma yolunda önemli bir rol oynadığını söylemek gerekir. Sokrates, ruhun en yüksek iyiye ulaşmadaki araçlarından olan bilginin kişiyi bilgili biri yapmayacağını, bunu ancak edimselliğe döktüğünde ve pratik hayatın içinde “bilgelik yolunda” olmanın kişiye yarar sağlayacağını düşünür. Bilgeliğin başlangıcında kendini tanıma vardır ve erdemli, dolayısıyla da mutlu bir hayata götüren şeyin de bilgelikten geçtiği vakidir.

Bu yönüyle Sokrates için önemi haiz olan bu üçlü sacayağının (bilgi, erdem, mutluluk) kazanılacağı yer pek tabii ki toplumsal *praxis*’tir. Bilgeliğin gerçekleşeceği ya da erdemli olmanın meydana geleceği yer sosyal hayattır ve bu sosyal hayatın içerisindeki *praxis*’lerin değiştirilip dönüştürülmesi de yine kendilik kavramıyla yakından irtibatlıdır.² Bu konuda Phaidros diyalogu yol göstericidir. Nitekim Sokrates ve arkadaşı Phaidros, Atina’nın surları dışındaki doğada bir gezintiye çıkarlar ve Sokrates’in buradaki doğayı ilk kez görüşüne şaşıran Phaidros, bu duruma şaşırır. Sokrates bu durum karşısında “sevgili dostum beni affet! Ben her zaman öğrenmeye çalışan bir insanım. Kırılarda ya da ağaçlarda bir şey öğrenme şansım yok ama kentlerdeki insanlardan bir şey öğrenebilirim.” (Platon, 2017) diye karşılık verir.

2 Bu konuda toplumsal olanı değiştirmeye niyetlenen Alkibiades diyalogu ayrı bir önem taşımaktadır.

Kendilik sorunsalında, kişinin kendiliğini bulması için herkesin kendisinin kendiliğinin farkına varabilmesi için bir mukallit rolü oynamasından ziyade, kendi bireysel çabalarının sonucunda ulaşılabilecek bir kendiliği bulması daha elzemdir. Çünkü kendilik sorunsalı, yukarıda da belirtildiği üzere hakikat, bilgi ve erdem sorunsallarıyla bağıntılıdır. Bu bağıntının çözülmesinde ilk olarak kişinin kendi bilinçsizliğine varması gerekmekte, ikinci olarak da bundan sonra, iyiye ulaşacak yetkinliğe ulaşmak gerekmektedir. Bu yüzden Bauman, Sokratesçi kendilik sorunsalı adına, onun amacının “insanları her şeyden önce kendi akıllarını dinlemelerine ve bu münasebetle bireysel özerklik ve sorumluluğa çağrıda bulunan bir mesajdır. Ona göre, insan yaşamının hedefi taklit değil özgün bir sanatsal yaratım” olduğunu ifade ederek (Bauman, 2011), Sokratesçi kendilik sorunsalını sanatsal etik bağlamında ele almıştır. Kişi, Nietzscheci deyimle kendini yontarken kendi aletini de kendisinin üretmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda kendini bilmenin ontolojik bir kaygı üzerine bina edildiğini de söylemek gereklidir. Sokrates için asıl mesele, üzerinde konuşulan konu değil, bilhassa konuşandır. Çünkü konuşan kişinin söylediklerine verdiği cevaplarla Sokrates, kendisi üzerinde düşünmeye zorlar ve böylece karşısındaki kişide kendisinin sorunsallaştırılması anını başlatır. Sokrates için esas mesele iyinin ve güzelin mahiyetinin bilinmesi kadar, bunun eyleme geçirilip evrensel bir erdem ahlakı (Zeller, 2022) da geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum *Lakhes* diyalogunda daha da belirgin hale gelir. Nitekim diyalogun karakterlerinden olan Nikias, Sokrates için şöyle söyler:

“Sokrates’in ister tanıdıklarından ister soyu sopundan bir kimse onunla konuşmak için yanına vardı mı, nereden açarsa açsın, sözün gelişi onu döndürüp dolaştırıp içindekileri söylemeye, şimdi nasıl yaşadığını, geçmişte nasıl yaşamış olduğunu anlatmaya sürükler; iş bir kere buraya döküldü mü, Sokrates onun bütün dediklerini elekten geçirmeden yakasını bırakmaz. Ben onun böyle oluşuna alıştım; onunla konuştum mu, buna katlanmak gerektiğini, benim de kurtulamayacağımı bilirim. Ama onunla buluşmayı severim. Lysimakhos; çünkü, bugünkü ettiklerimizden hangileri iyi değildir, bana bunun gösterilmesini de hiç kötü bulmam. Bence insan bundan kaçınmaz da yaşlandıkça aklın kendiliğinden geleceğini sanacağına Solon’un dediğine uyup yaşadıkça öğrenmek ister, bunu faydalı bulursa gelecek için daha hazırlıklı olur. Sokrates’in sorguya çekmesi benim için yeni bir şey, olmadığı gibi hoşuma gitmeyen bir şey de değildir; o burada oldukça sözün gençler üzerinde değil, bizim üzerimizde döneceğini önceden biliyor gibiydim. Gene söyleyeyim: Sokrates’in bizimle dilediğini konuşmasına benim bir diyeceğim yok.” (Platon, 2002).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, Sokrates'in esas amacı, konuşan kişideki değişim ve dönüşümün başlatıcısı olabilmek adına bir girişimde bulunmaktır. Bu yönüyle onun kendisini neden bir at sineğine (Platon, 2021b) benzettiği de açığa çıkar. O, kişiyi bir varoluşa hazırlamak için hareket ettirici bir güç olmak niyetindedir, onun hedefi, diyaloga girdiği kişinin kendi ben'inin farkına varması, kendini inceleme nesnesi haline getirmesidir. Savunma'daki Sokrates'in yurttaşları servet, ün ve şeref noktasındaki edimlerine dair uyarıları oldukça dikkat çekicidir. Sokrates burada, yurttaşların yüzeydeki bilgilerle çok ilgilendikleri halde, ruha yönelik bilgilerle ya da benliği ayakta tutan değerlerle hiç ilgilenmemelerini şartı bulur. Ona göre insanın bu türden değerlerin neler olduğunu sorgulaması kendilik yolundaki adımlardan bir tanesidir. Onun için Sokrates, bilgiden ziyade insanın kendiliğinin farkına varılması için bir at sineği rolü oynamaktadır, çünkü onun için esas sorun herhangi bir şeyin bilinmesinden ziyade nasıl var olunacağı ya da kişinin nasıl kendisi olacağıdır:

Rahat bir hayat yaşamayı kabul etmediğim ve insanların çoğunun ilgilendiği para, mal, mülk, askeri ve siyasi görevler, her türlü siyasi ortaklıklar ve kent içinde oluşan gruplaşmalar peşinden koşmadığım için neler çekmem, hangi bedelleri ödemem gerekir? Böyle şeylere önem vermenin ne kendime ne de size bir yararı dokunacağına inanmadığımdan her birinizle tek tek bir araya gelerek, size kımca en büyük iyiliği yapmaya karar verdim. Her birinizin yanına giderek; en anlayışlı hâle gelmeniz, sahip olduğunuz şeylerle değil önce kendinizle, kentin işleriyle değil, önce kentin kendisiyle ilgilenmeniz, diğer konulara da aynı şekilde özen göstermeniz için sizi ikna etme işine soyundum (Platon, 2021b).

Sokrates'e göre insanın sahici bir kendiliğe ulaşabilmesi ve gerçek bir başarıyı elde edebilmesinin yolundaki her bir adımın, insanın varlığının içsel hakikatini arama ve insan ruhunun da hesaba katılmasıyla (Tarnas, 2019) mümkündür. Bu açıdan Sokrates için bilginin de bir anımsama olduğu hesaba katıldığında, kendiliğin bilinmesi de ancak bu yolla mümkün olmaktadır. Ruhun içsel huzuru ve uyumu arayıp bu uyumu (harmonia) yakalayan insanın daha mutlu ve kendisiyle uyumlu olacağını düşünen Sokrates, anımsamadaki temel öge olan Tanrısal düşünceyi burada da iş başına koşar ve bilgece yaşamın en Tanrısal yaşam olduğunu ileri sürer (Platon, 2019a). Bu noktada Sokratesçi kendiliğin gelişmesinde temel önemi haiz bir başka uğrak karşımıza çıkar ki bu da ruhun yetkinleşmesi meselesidir. Her zaman en yüksek iyiyi amaçlayan ve buna ulaşmaya çabalayan insanın akıl sayesinde buna ulaşmasını mümkün gören Sokrates (Taylor, 2018), kişinin düşünsel açıdan nesnel bir karaktere bürünebilmesinin gerekliliğinden söz eder.

En azından düşünsel bazda kişi kendini tanrısal olana vermek ve ideaların bilgisine sahip olmak suretiyle, kendiliğinin de farkına varacak yetkinlikte olacaktır. Kharmides diyalogu bu yönüyle oldukça ilginçtir. Bu diyalogda kendini bilmek ile bilge olmak eşitlenir ve bilge olmak net bir biçimde sorunsallaştırılır ve nicede de kendini bilen insanın neyi bilip neyi bilmeyeceği de ortaya çıkartılır. Herakleitos'un Delfi'deki tanrı hakkında söylemiş olduğu "Delphoi'deki tanrının kehaneti ne açıklıyor ne de gizliyor, yalnızca işaret ediyor" (Herakleitos, 2009) oluşu, ironik bir biçimde önce Sokrates'i bu işaret etmeyi kurcalamaya, ardından da kendini tanıma arzusunu kışkırtmaya götürmüştür. Bu kendini tanıma arzusu, sadece Sokrates'in içsel yolculuğu olarak kalmamış ve kendisinden dışarıya doğru taşan bir kendini aşma arzusuna dönüşmüştür (Rappe, 1995).

Sokratesçi düşünce ve kendilik meselesinde ortaya konulması gereken bir diğer konu ise, Sokratesçi kendiliğinin ortaya çıkarılırken kullanılan metot ya da üslup konusudur. Çünkü Sokrates ile birlikte başlayan sistematik dönemin önemli özelliklerinden biri de üslup meselesidir. Onun bu noktada kullanmış olduğu yöntem diyalektiktir ve bu diyalektik yöntemin önemli sacayaklarından biri de ironi'dir (Kierkegaard, 1992; Rappe & Kamtekar, 2009). Denebilir ki Sokrates'in kullanmış olduğu ironik üslup aslında kişinin kendiliğinin farkına varmasındaki temel unsurlardan bir tanesidir. Çünkü Savunma'daki Sokrates'in en bilge kişi oluşu ve aslında bilge addedilen kişileri araştırıp sonrasında bilge olmanın hiçbir şey bilmiyor olmakla eşitlendiği nokta bu yönüyle bir ironidir ve bu ironinin ardında yatan hakikat ise, Sokrates'in kendini en çok bilen oluşudur.

Kendilik Sorununda Sokratik Üslup

Sokratik kendilik sorunun düğümlendiği nokta, Sokrates'in bir şey bilmediğini iddia edip, sonrasında bilgelik açısından kendisinden daha bilge olup olmadığını araştırmaya eğildiği yerdir. Hakeza Sokrates'in hiçbir şey bilmeden nasıl olup da en bilge olduğu ya da kendini en çok bilen olduğu bir muammadır. Felsefe tarihçileri bu sorunu çözüme kavuşturma adına oldukça yoğun bir çaba sarf etmişlerse de bu sorun hala ortada durmaktadır.

Esasında, bu sorunun çözümünü bulabilmek için *Sokratik üslup* ya da *Sokratik İroni* olarak adlandırılan ve Sokratesçi bir metot olarak görülen ironi kavramı oldukça elverişlidir. Çünkü Sokrates'in bu türden sorgulama ve sorunsallaştırmaları yapabilmesini sağlayan şey budur. Grekçe'deki *eirōneia* fiilinden

türeyen ironi kavramı (Ayto, 1991), alay ve istihzadan öte bir anlamı barındırmakta ve bunlardan ziyade konuşma, tartışma ve söyleme biçimlerindedir. İronik üslup, felsefe tarihinde ilkin Sokrates tarafından kullanıldığı için *Sokratik yöntem* (Runes, 2010) olarak da adlandırılmıştır.

Sokratik üslup noktasında ilk elden söylenebilecek olan şey, Sokrates'in ironiyi bir konu ve tartışmayı karşısındaki kişiye kabul ettirme amacıyla olduğudur. Sokrates bu açıdan karşısındaki kişinin kendiliğinin farkına varabilmesi adına sorular sorarak neyi ne kadar bildiğini ortaya çıkartmak ister. Buradaki ironi aslında yöntemsel bir nokta olarak düşünülmelidir. Çünkü Sokrates'in ironisi, diyalektiğin bir parçasıdır ki bu ironinin ardından mayotik/doğurtma gelir ki bu da kişinin kendiliğinin farkına varabilmesi yönündeki bir adımdır. Nitekim Sokrates, *Theaitetos*'ta şöyle söyler:

Tanrı beni başkalarını doğurtmaya zorluyor, fakat doğurmayı benim elimden almıştır. Onun için kendim hiç bilge değilim, ruhumun ürünü sayabileceğim hiçbir buluş da gösteremem. Fakat benimle temas edenler ilk önce hiçbir şey bilmiyor gibi görünürler. Oysa tümü sohbetimizin devamı sırasında Tanrının inayetiyle, kendileriyle başkalarının da tanık olduğu gibi, şaşırılacak ilerlemeler gösterirler. Bununla beraber benden, hiçbir şey öğrenmedikleri de açıktır. Bu güzel düşünceler hazinesini yalnızca kendi içlerinde bulur, onu meydana koyarlar. Fakat doğurtma yalnız Tanrıya ve bana özgü olan bir iştir (Platon, 2021a).

Görülebileceği üzere Sokrates'in ironisi kişiye, kendisinin farkında ve bilincinde olabilmesi yolundaki ilk adımı attırmaktadır. Bu yönüyle Sokratik üslup ya da ironi, belirsiz bir konuşmanın uzun uzadıya gidebildiği yere kadar gitmesi değil, bunun ötesinde başı sonu belli bir stratejinin ürünüdür. Sokrates'in karşı çıktığı kitlenin Sofistler olduğu da hesaba katıldığında bu durum daha da açık hale gelecektir. Nitekim Sofistler güzel konuşan oldukları için haklı iken Sokrates buna karşı çıkararak haklı olanın haklıyı bulabilmesi için bir soruşturma yürütür. Bunun için bir örnek vermek gerekirse, Menon diyalogu oldukça uygun olacaktır. Erdem konusunun tartışıldığı bu diyalogda Sokrates, Menon'a erdem ne olduğunu sorar, ondan cevaplamasını ister ve dahası, Sokrates daha önce erdem ne olduğunu bilen birisiyle de karşılaşmadığını ifade eder. Menon ise erdem ne olduğu konusunda Sokrates'e bildiklerini anlatır ve erdemi bildiğini zanneder. Nitekim konuşma ilerledikçe Menon'un cevapları öncekilerle çelişmeye başlar ve böylece şüpheye düşer. Sonrasında diyalog tersine çevrilir ve artık Menon, Sokrates'e erdem neliği hakkında sorular sormaya başlar (Platon, 2018).

Sokratesçi kendiliğin ironi ve mayotikle birleşen noktasında diyalektik, artık bir edimsellik boyutu da olan şeye dönüşür ve böylece kendilik, teorik olmaktan öte pratik bir boyuta gönderimde bulunur. Sokrates için elzem olan şey sorgulamalarla başlayıp, sorunsallaştırmalarla devam eden noktanın, kişide bir etki meydana getirmesi ve böylece kendiliğinde bir dönüşüm oluşturmaktır. Bu konuda Symposion'daki Alkibiades'in sözleri bunu kanıtlar niteliktedir. Aşk (Eros) üzerine çekilen söylevlerin akabinde Alkibiades söze girer ve Alkibiades, Sokrates'in insanlarla ironik bir biçimde konuştuğunu (Platon, 2007) ifade eder. Fakat sonrasında kişinin Sokrates'e istemsizce kendisini öyle çok kaptırdığını ve nihayetinde de yine istemsizce onu belli bir edimselliğe sevk ettiğini anlatır. Burada görüleceği üzere, Sokratesçi ironinin kişide bir edimsellik yaratacak boşluklar oluşturması ve sonrasında kişinin kendine dönmesini sağlayan aparatlar sayesinde bilgisizliğinin farkına vardırarak, kişiyi kendiyle uğraşmaya/ilgilenmeye çağırma durumu söz konusudur.

Burada görüleceği üzere Sokrates, kişinin önce kendi bildiklerinden ya da bildiğini sandığı şeylerden sıyrılmadıkça kendiliği noktasında bir adım atmaya-çağını bildiğinden, öncelikle bu yanlış bilgileri temizleyici ironi oyununu oynamakta, sonrasında ise temizlik gerçekleştiği andan itibaren de mayotik duruma geçilmektedir. Bu kendiliği doğurma adımlarını takip eden Sokratesçi ironi, kendilik sorununda oldukça etkili bir yöntem olmaktadır. Sokrates'in, ölümüne gönderilmeden son ironisi de Atinalılara yapmış olduğu uyarıda gizlidir. Nitekim bu defa tüm Atinalıları uyaran Sokrates, ölümüne gönderilmekle kendisinin cezalandırılmayacağını, aksine Atina halkının cezalandırılacağını, çünkü Tanrı kendisinden sonra kendiliğe çağırın birini göndermedikçe kendilerinin uyumaya devam edeceğini ifade eder (Platon, 2021b).

Sokratik ironinin Kohlberg'in ahlak anlayışıyla bazı noktalarda örtüşen yanlarının olduğundan bahsetmek mümkündür. Kohlberg, ahlaki yargının insanın yaşamındaki işlevi bağlamında incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ahlaki davranışın ne'liğine, nasıl algılandığına ve nasıl belirlendiğine dair düşünce, üç döneme ayrılan bir sıralama oluşturmaktadır. Söz konusu üç dönem, çocukluktan yetişkinliğe doğru ilerleyen kişinin ahlaki ilkelerini keşif sürecini göstermektedir (Çiftçi, 2003). Bu noktada Kohlberg hipotetik öyküler üzerine kurduğu araştırmalarında ahlaki eylemin ne olduğundan daha ziyade neden ve niye yapıldığını sorgulamaktadır. Bu sorgulama, eylemlerin gerekçelerinin or-

taya çıkarılmasına katkı sağlaması bakımından Sokratik doğurma yöntemiyle benzerlik arz etmektedir. Zira ahlaki eylemin altında yatan gerekçeye dair sorgulama, ahlaki eylemin bilgisine ulaşarak kişinin kendisinin farkına varmasına katkı sağlamaktadır. Tıpkı Sokratik üslubun, karşısındaki kişinin sahip olduğu bilginin farkına vardırması gibi, Kohlberg'in neden ve niye sorusu da kişinin ahlaki eylemin gerekçesini sunarak kendini bilmeye olanak tanımaktadır.

Nitekim Sokrates ve Kohlberg arasındaki benzerlik eğitim alanında fark edilmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Sokratik yöntem, öğrenenlerin aktif katılımını sağlayarak, eleştirel düşünmeye zorlamakta; muhakeme becerilerini geliştirerek bilişsel becerilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Dahası Batıda, ilhamını sokratik yöntemden alan, J. Dewey ve Platon'un felsefesinden esinlenen çocuklar için M. Lipman öncülüğünde felsefi bir eğitim programı geliştirilmiştir (Kanat ve Temel, 2019). Buradan hareketle sokratik yöntemin felsefe ve özellikle ahlak eğitimi sırasında uygulanabilirliğinden bahsetmek mümkündür.

SONUÇ

Felsefe tarihini baştan sona kat eden ve kimi zaman pozitif bir biçimde kabullenilen kimi zaman da negatif bir biçimde karşı çıkılan sorunun temelinde yatan kaygı insanın mahiyetinin bilinip bilinemeyeceği olmuştur. Felsefenin belirli bir praxis'i de içerdiği kabul edildiğinde, kişinin sorgulamalarına başladığı alan olarak kendisi oldukça önemli bir çıkış noktasını teşkil etmektedir. Bu yüzden belirli türden bir değişimin başlangıç alanının ne/neresi olduğu sorunsalı felsefe tarihinde her zaman mevcut olagelmıştır.

Sokratesçi kendilik sorunu, Sokrates felsefesini en başından beri kat eden ve öznenin ahlaki erdemlerle donatılabilmesi yahut en yüksek iyiye ulaşabilmesi adına elde etmesi gereken kazanımların kişiye öğretilmesi adına işletilen bir sorundur. Bu sorunun temelinde yatan neden ise, insanların her daim ün, şeref, makam ve mevki gibi şeylere olan düşkünlüğünün arzusal boyutta kalarak aklı perdelemelerinde yatmaktadır. Sokrates muhtelif eserlerinde buna karşı çıkarak, insanları kendiliklerini bulmaya çağırmıştır. Bunu yapabilmek adına diyalektik yöntemi öne süren Sokratesçi düşünce, muhatabının bilgi düzeyini ölçmek için ona sorular sormakta ve aldığı yanıtları çürütücü hipotezler ortaya koyarak muhatabının cahilliğini ortaya çıkartma amacını taşımaktadır. Bu aşamadan sonra kendi cehaletinin farkına varan birey, Sokrates'in sorduğu sorular

karşısında nihayetinde kendi özsel sorularını sormaya başlamakta ve kendiyile ilgilenmeye başlamaktadır. Bu yönüyle Sokratik yöntem, kişiye kendi hakikatini ya da kendinin hakikatini doğurtmak üzere işletilen bir yöntemdir.

Felsefe tarihinde Pre-Sokratikler olarak bilinen dönemdeki filozofların doğa, evren ve köken sorunlarına eğilerek bir doğa kuramı ya da kozmoloji geliştirmediği, ahlak sistemi kurmadığı bu yönde sadece bir başlatıcı olduğu söylenebilir. O halde Sokrates için denebilir ki, Grek kültüründeki metafizik ve doğa felsefesinin sorunlarını bir kenara bırakarak yalnızca insanın mahiyetine eğilen bir felsefe geliştirmiştir. Sokrates, bu soruna eğilirken yine kendinden önceki doğa filozoflarının yolundan gitmeyerek, felsefenin bir aks değişikliğine gitmesine yol açmıştır. Nitekim deneysel gözlem ve mantıksal çözümlemenin yerini alan diyalektik, kendilik sorununun açıldığı yerdir.

Sokrates'in başlatıcısı olduğu kendilik sorunu, felsefe tarihinde özel bir yere sahiptir. Sokrates'ten Platon ve Aristoteles'e, Stoacılar'dan Hıristiyan Ortaçağ'ına dek varlığını sürdürmüş bu sorun, modern dönemde özne metafiziklerine kapı aralayan Descartes ile daha bir çetrefil hale gelmiş ve postmodern dönemde ise insanın bir kurgu olduğu fikri ortaya atılmıştır. Bu açıdan son söz olarak söylenebilecek olan şey, özne sorununun başlangıç noktası olarak Sokrates'in alındığı çalışmalara günümüz felsefe tarihi yazımında daha fazla ihtiyacın olduğudur. Bununla birlikte, sadece yazım için değil, eğitim aşamasında da Sokratik yöntemin işlevinden faydalanılması gerekmektedir. Özellikle felsefe eğitimi sırasında uygulandığı görülen yöntemin, ahlak ve değerler eğitimi alanında da uygulanmasının bir gereklilik olduğundan bahsetmek mümkündür.

Socrates and the Problem of Self-Knowledge

The problem of the self is one of the fundamental problems in the history of philosophy, spanning nearly its entire trajectory. Socrates is considered the initiator of this inquiry in antiquity particularly through his engagement with the Delphic commandment “Know Thyself” inscribed at the Temple of Apollo in Delphi. However, the roots of this concept can be traced even earlier, to the fragments of Heraclitus declares “I have investigated myself” offering an early pre-Socratic context for this theme. However, Heraclitus’ statement, while significant, does not provide a comprehensive entry point into the broader problem of the self. Therefore, Socrates offers a more profound and systematic foundation for this inquiry. His emphasis on the self cannot be confined to a single work or theory—particularly since Socrates himself did not leave behind any written texts. This makes understanding his philosophy uniquely challenging. Fortunately, we have two invaluable sources that illuminate Socratic thought: the works of Plato and Xenophon. Through their writings, we gain critical insights into Socrates’ philosophy and can better understand his approach to the problem of the self.

There are specific reasons why Socrates broke away from the traditions that preceded him and chose to focus on the problem of the human being rather than cosmology, archaeology, or natural philosophy. The first reason lies in his opposition to the Sophists of his time. Indeed, while the Sophists were famous for their emphasis on human-centered teaching and for profiting from their knowledge, Socrates strongly rejected this approach. Secondly, as recounted in the *Apology*, an event involving the Oracle of Delphi profoundly influenced Socrates. After this, Socrates begins to investigate whether there is anyone wiser than him by constantly searching people. Realizing that no one surpassed him in wisdom, he turned inward to examine why he is considered the wisest. From this moment Socrates undergoes a great transformation and proposes a method designed to help people recognize their own ignorance. Central to this approach is his famous assertion, “If I know anything, it is that I know nothing.” Socrates argued that certain obstacles prevent people from engaging in self-examination,

and unless these barriers are removed, they will remain ignorant of themselves. To address this, he adopted the dialectical method, a dialogical approach designed to guide individuals in investigating their own beliefs and recognizing their limitations. Through this method, Socrates provided a pathway for people to engage in meaningful self-inquiry and moral development.

In this way, Socrates, characterizes himself as a horsefly or a truth-bringer, yet he does not directly reveal the truth to others.. Instead, he adopts a distinctive method that encourages individuals to discover the truth for themselves. Employing an ironic style, Socrates, who leads people toward questioning their own beliefs, fostering critical thinking and self-awareness. His aim is to cultivate minds capable of opening to the truth, as he believed that the attainment of truth relies on this process of self-driven inquiry and reflection.

The problem of the self, which has an important place in Socrates' philosophy, is not directly related to the metaphysics of the subject in the modern period. In modern philosophy, this problem revolves around the transition from the God-subject to the human-subject, emphasizing that human beings are the only entities capable of making sense of the world. Apart from this, the Socratic problem of the self focuses on self-awareness, engaging in practices that lead to recognizing and understanding one's own nature, and achieving inner growth. At the point where philosophy is seen as a set of spiritual exercises, the problem of the Socratic self is an area where the possibilities of opening to this self are evaluated and explored. This opening is central to Socrates' philosophy. His journey of self-inquiry begins with the question of why he was declared the wisest by the Oracle of Delphi. Through this investigation, Socrates engages with others who may appear wiser than him, only to discover their lack of true wisdom. This realization reveals the secret behind the oracle's proclamation: Socrates is the wisest because he alone is aware of his own ignorance. This consciousness of knowing nothing grants him the title of the wisest and defines the essence of his philosophy.

The Socratic problem of the self takes on greater significance when considered in relation to the metaphysics of the subject. Indeed, the problem of the self has a history starting with Socrates and extending to thinkers such as Plato, Aristotle, Stoicism, Augustine, Descartes. In this respect, understanding the Socratic problem of the self is very important for understanding the metaphysics of the subject and the humanist perspective that characterizes the modern period.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Mustafa DİKMEN,

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

- Açikel, Y. (1998) “‘Nefsini Bİlen Rabbi’ni Bİlir’ Hadis mi Kelâm-ı Kibar mı?” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, 173-200.
- Ahbel-Rappe, S. & Kamtekar, R. (2009). *A Companion to Socrates*. John Wiley & Sons.
- Allen, D. S. (2011). *Platon Neden Yazdı?* çev. Ayşe Batur. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Metafizik*. çev. Y. Gurur Sev. Pinhan Yayıncılık.
- Ayto, J. (1991). *Dictionary of Word Origins*. New York: Arcade Publishing, Revised ed. edition.
- Bauman, Z. (2011). *Yaşam Sanatı*. çev. Akın Sarı. Versus Kitap.
- Cassirer, E. (1980). *İnsan Üstüne Bir Deneme*. çev. Necla Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çiftçi, N. (2003). "Kohlberg'ing Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi" *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 1-43.
- Foucault, M. (2020). *Eleştiri Nedir? & Kendilik Kültürü*. çev. Murat Erşen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Öznenin Yorumbilgisi*. çev. Ferda Keskin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hadot, P. (2011). *İlkçağ Felsefesi Nedir?* çev. Muna Cedden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Herakleitos. (2009). *Fragmanlar*. çev. Cengiz Akgün. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Kanat, K. & Temel, Z. F. (2019). “Sokratik Yönteme Dayalı Eğitim Programının 5-6 Yaş Grubu Çocukların Çalışma Becelerilerine Etkisinin İncelenmesi” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24/3, 892-905.
- Kierkegaard, S. (1992). *Kierkegaard's Writings, II, Volume 2 – The Concept of Irony, with Continual Reference to Socrates*. çev. Howard V. Hong - Edna H. Hong. Princeton: Princeton Paperbacks.
- Macdonald, F. (2003). *Sokrates'ten Önce ve Sonra*. çev. Ufuk Can Akın. Ayraç Yayınevi.
- Moore, C. (2015). *Socrates and Self-Knowledge*. Cambridge University Press.
- Platon. (2021a). *Diyaloglar*. çev. Teoman Aktürel. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2002). *Lysis Yahut Dostluk, Lakhes Yahut Cesaret*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - Nurettin Şazi Kösemihal. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Platon. (2018). *Menon*. çev. Özlem Bayoğlu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Platon. (2017). *Phaidros*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2019a). *Philebos*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.

- Platon. (2021b) “Sokrates’in Savunması”. çev. Teoman Aktürel. *Diyaloglar*. 7-41. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2007). *Symposion*. çev. Eyüp Çoraklı. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Platon. (1999). *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2019b). *Alkibiades I-II*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Rappe, S.ara L. R. (1995) “Socrates and Self-Knowledge”. *Apeiron* 28/1, 1-24. <https://doi.org/10.1515/APEIRON.1995.28.1.1>.
- Runes, D. D. (ed.) (2010). *The Dictionary Of Philosophy*. Kessinger Publishing, LLC.
- Russ, J. (2011). *Kurucu Düşünceler: Felsefe Tarihi*. çev. İsmail Yergöz. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stevenson, L., & Witt C., & Haberman, D.A., Wright P.M. (2020). *İnsan Doğası Üzerine On Üç Teori*. çev. Kolektif. İstanbul: The Kitap.
- Strauss, Leo. (2003). *On Plato’s Symposium*. ed. Seth Benardete. Chicago: University of Chicago Press, New edition.
- Tarnas, R. (2019). *Batı Düşüncesi Tarihi -I*. çev. Yusuf Kaplan. İstanbul: Külliyat Yayınları.
- Taylor, C. (2018). *Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası*. çev. Selma Aygül Baş - Bilal Baş. İstanbul: Küre Yayınları.
- Zeller, E. (2022). *Greک Felsefesi Tarihi*. çev. Ahmet Hamdi Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları.